

A37030
9(c2)
€ 252

С.А. Євсеєнко

Історія Горлівки

з найдавніших часів до 1917 р

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 НАЙДАВНІШІ ЧАСИ	10
1. СИВА ДАВНИНА	12
2. КАТАКОМБНА КУЛЬТУРА	14
3. БЕЄВА МОГИЛА	16
РОЗДІЛ 2 СТЕП КОЧОВИЙ	22
1. КІММЕРІЙЦІ	23
2. СКІФИ	24
3. САРМАТИ	26
4. ХАЗАРИ	29
5. ПЕЧЕНІГИ	32
6. ПОЛОВІЦІ. ПОХОДИ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА	34
7. МОНГОЛО-ТАТАРИ. КРИМСЬКЕ ХАНСТВО. НОГАЙСЬКА ОРДА	38
РОЗДІЛ 3 ЗАЛЮДНЕННЯ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ОСВОЄННЯ ТЕРИТОРІЇ ГОРЛІВКИ	40
1. СТОРОЖОВА І СТАНИЧНА СЛУЖБИ	40
2. ПОДАЛЬШЕ ЗАЛЮДНЕННЯ КРАЮ	42
3. СЛАВ'ЯНОСЕРБІЯ	51
4. ПЕРШІ ПОСТОЙНІ ПОСЕЛЕННЯ В НАШОМУ МІСТІ. ЗАНЯТТЯ МЕШКАНЦІВ XVIII СТ.	55
РОЗДІЛ 4 ГОРЛІВКА В ДОБУ ПРОМИСЛОВОГО ПЕРЕВОРОТОУ	64
1. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЮ У	64

XVIII - ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.	
2. ПРОМИСЛОВЕ ОСВОЄННЯ ЗЕМЕЛЬ НАШОГО МІСТА НАПРИКІНЦІ XIX - ПОЧАТКУ ХХ СТ.	66
РОЗДІЛ 5. ГОРЛІВКА У ДОБУ РЕВОЛЮЦІЙ	82
1. СОЦIAЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК НА ПОЧАТКУ ХХ ст.	82
2. РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ 1905 РОКУ	127
3. ПОЧАТОК РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ. СТРАЙКОВА БОРОТЬБА	139
4. СУДОВИЙ ПРОЦЕС “ГОРЛІВСЬКА СПРАВА”	162
5. ПРОМИСЛОВА ГОРЛІВКА МІЖ ДВОМА РЕВОЛЮЦІЯМИ	168
ПРИМІТКИ	178
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА	180
ДОДАТКИ	186

вони щорічно добували від 2,5 до 5,2 тис. т. вугілля.

Тутешнє вугілля було особливо принадне для ковальської справи, тому ковалі в радіусі 150 км. користувалися вугілем переважно цього родовища. Крім того, вугілля візвозили в Таганрог, Бердянськ і Олександрівськ (нині Запоріжжя). На селянських шахтах Микитівсько-Зайцевського родовища Бахмутського повіту щорічно добувалося до 250 тис. т. вугілля.

Але потреби подальшого розвитку промисловості вимагали наукового дослідження запасів, місць залягання вугільних пластів і більш ефективних способів їхньої розробки. Так, в 1827 р. відомий учений і гірський інженер Євграф Петрович Ковалевський склав першу геологічну карту Донбасу, у яку включив 25 родовищ вугілля. Їм же вперше було вжито термін "Донецький басейн" - Донбас.

2. Промислове освоєння земель нашого міста наприкінці XIX – початку ХХ ст.

2.1. Будівництво залізниці в нашему краї (1868 - 1869 р.)

У перші післяреформені десятиліття в Донецьком вугільному басейні як і раніше переважали дрібні розробки місцевих поміщиків, козачої старшини й заможних селян, виробництво яких носило сезонний характер. Все це базувалося на ручній праці й дозволяло обслуговувати надзвичайно вузький місце-

вий ринок. Але вже наприкінці 60-х років XIX століття щодо цього намічається помітний перелом. Більшу роль у розвитку донецької промисловості зіграло залізничне будівництво.

Так, виникнення Горлівки пов'язане з одним з таких будів-

нищтв - Курсько-Харківсько-Азовської залізної дороги й майже одночасним розвитком вугільної промисловості в цьому регіоні.

Восени 1867 року на місці майбутньої дороги, тобто на селянських землях сіл Залізного, Микитівки й інших, вироблялися дослідницькі розробки. Під час цих розробок на відведені для будівництва залізниці землях було виявлено багате родовище кам'яного вугілля. Це родовище вже частково експлуатувалося на той час селянами села

Поляков С.С Залізне.

1 березня 1868 року московський купець Самуїл Соломонович Поляков одержав концесію від уряду Росії на будівництво Курсько-Харківсько-Азовської залізниці. Для її будівництва Поляков запросив талановитих фахівців-інженерів, серед яких був і гірничий інженер Петро Миколайович Горлов.

Почалося будівництво 5 травня 1868 року. Недавні кріпаки прийшли будувати «чавунку», що повинна була зв'язати Курськ з Донбасом і Азовським морем. Майже всі роботи велися вручну, тому на будівництво були мобілізовані тисячі селян.

Саме Горлов виявив південніше села Микитівки потужні поклади кам'яного вугілля, навіть орієнтовні підрахунки якого говорили про доцільність закладки вуглевидобувних шахт. Вугілля було необхідно для постачання паливом паровозів і парових двигунів при водокачках. П.Горлов пристосував для видобутку вугілля дві селянські шахти, поглибивши їхні стволи й побудувавши для них кінні підйоми. 23 грудня 1869 року відбулося вроочисте відкриття руху поїздів по лінії Харків-Слов'янськ-Таганрог. У межах міста з'явилися станція Микитівка й полустанок Корсунь, а з 1876 року й Пантелеймонівка. Виникла вона в 1876

р. на лінії Курсько-Харківо-Азовській

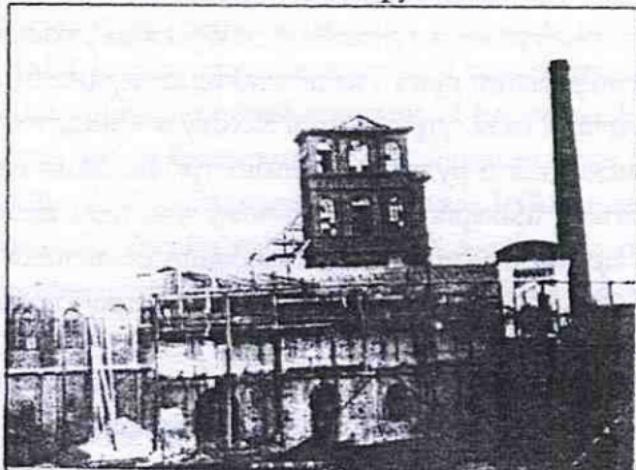
П.Н. Горлов

залізниці на 14 версті від ст. Горлівка - так зазначена в довіднику "Залізницею" за 1903 р. Неподалік від самої станції перебував маєток поміщика Пантелейона, він і вирішив заснувати станцію, домігся у влади залізничної дороги, щоб її відкрили 27 липня - у день великомученика Пантелеймона, свято якого місцеві селяни дуже почитали. У цей день не можна було працювати, це вважалося за гріх. За наказом поміщика в залу чекання станції принесли ікону великомученика й зміцнили її на стіні. Прибулий поїзд зробив на станції першу зупинку. Священик окропив святою водою звання вокзалу, відслужив молебень перед іконою Пантелеймона, потім машиніст поїзда зі своїм помічником підійшли до панотця, помолились, прикладавшись до ікони святого, після чого поцілували хрест. Нова станція одержувала назив Пантелеймонівка, а поміщик Панте-

лей, одержав можливість вивозити хліб зі свого маєтку по залізниці, що допомагало вигідно його продавати.

2.2. Будівництво шахти «Корсунська копальня № 1» і виникнення робітничого селища

1 серпня 1871 року під керівництвом П.Н.Горлова, у другий раз запрошеного сюди С.С.Поляковим, почалося будівництво рудника, що одержав назву «Корсунська копальня № 1», першого із цілої групи майбутніх Корсунських рудників нашого міста. Його спорудження поклало початок "Товариству південноруської кам'яновугільної промисловості", що виникло в 1872 році. Це було перше акціонерне підприємство в гірничій промисловості Донбасу, що розташувалося в районі нинішньої залізничної станції Горлівка. Основний капітал цього підприємства становив в акціях 1700 тис. руб.

Корсунська копальня № 1. 1880 р.

1 березня 1873 року рудник, глибина якого становила 62 сажнія, був введений у дію. Він включив у себе дві селянські шахти раніше реконструйовані Петром Горловим. Корсунська копальня № 1 поступово стала найбільшим підприємством вугільної промисловості в Донбасі. В 1877 р. Було введено в дію і Чегарську копальню (Нову) глибиною 50 сажнів.

Поступово біля шахти утворилося робітниче селище (центральна колонія), що і поклало початок нашому місту. Житловий фонд цього селища складався в 80-х роках ХІХ в. з 14 одноповерхових кам'яних будиночків, у яких жили службовці, 10 кам'яних казарм, де жили робітники, які мали родини, і 177 дерев'яних і кам'яних хатинок, критих землею й тесом, і кількох сотень землянок, що служили житлом для шахтарів з родинами. У селищі на вулиці Поштовій була поштова станція й дві невеликі лікарні, у кожній з яких працював фельдшер і куди 2 рази на місяць із міста Слов'янська приїжджав лікар.

У доповіді правління Товариства ПРКП від 20 березня 1891 р. вказується: "домашня церква, що перебуває при училищі, буде назавжди збережена, і ремонт її ставиться на рахунок правління, але церковний причт, на підставах, затверджених епархіальним начальством, утримується за рахунок місцевого рудничного населення й рудничної адміністрації". Мова йде про церкву Святого Макарія при гірничому училищі імені С.С. Полякова. Церковний причт якої становили священики Георгій Фонте, Віталій Лашкевич і диякон - Дмитро Трофіновський.

Так, за даними архіву у приході цієї церкви в 1895 р. народилося 319 душ, із них чоловічої статі - 169, жіночої - 150. У тому числі: двійні - 2, незаконнонароджених - 14. Було відзначено, що загинуло в шахті 3 - душі. А всього по приходу за той

рік померло 165 осіб, з яких 82 - чоловіка і 83 - жінки.

А от дані за 1896 рік: народилося 395 душ, померло від різних заразних захворювань: дифтериту, віспи, тифу, скарлатини - 29 осіб, одна людина померла від паралічу серця. Відзначено, що неприродною смертю цього року померло: загиблих у шахті - 15 осіб, тих що застрелилися - 2, від опіків палаючим гасом - 2, змерзла 1 людина.

У середині 80-х років позаминулого сторіччя за заслуги П.Н.Горлова в освоєнні нашого краю Бахмутське повітове земство перейменувало залізничний полустанок Корсунь у станцію Горлівка.

В 1878 р. була побудована залізничнодорожна лінія Микитівка-Дебальцево, що пройшла поблизу села Государевий Байрак. По імені цього села залізнична станція одержала назву - Государевий Байрак.

Пізніше, в 1898-1899 р. акціонерне товариство південно-східних залізниць провело залізничнодорожну гілку від станції Попасної до станції Микитівка. Так, виникла нова станція - Микитівка-2. По ній великим потоком пішли вантажі в усі куточки країни, ні вдень, ні вночі не замовкало трудове життя цієї станції, і люди про неї говорили: "Станція трудиться в поті лиця", і її незабаром перейменували з Микитівка-2 у Трудову. У цей же час на Єкатерининській залізниці були побудовані лінії Микитівка-Дебальцево й Горлівка-Дебальцеве. У цілому ж Донецький басейн наприкінці XIX в. обслуговували Донецька кам'яновугільна дорога, частково - Курсько-Харківсько-Азовська і Південно-Східна. У 1884 р. була відкрита Єкатерининська залізниця, спорудження якої було викликано потребами промислового розвитку півдня Росії й необхідністю з'єднання донбаського кам'яного вугіля із залізною рудою Кривого Рогу.

В 1904 р. була відкрита друга Єкатеринінська залізниця, що згодом включила в себе ділянки інших доріг, які проходили по території Донбасу. Так, ще в липні 1893 р. у ведення 1-ї Єкатеринінської залізниці перейшла частина Донецької дороги, із січня 1895 р. – ділянка Лозово-Севастопольської залізниці, а з лютого 1896 р. ділянка колишньої Курсько-Харківсько-Азовської залізниці, лінія Константинівка-Ясинувата і Константинівка-Микитівка-Ростов із прилягаючими до них гілками. А з травня 1901 р. – донецькі ділянки Південно-Східної залізниці та інші. Експлуатаційна довжина залізниці наприкінці 1906 р., становила вже 2 736297 верст, і по своїй довжині вона займала 4-те місце серед російської залізниці, а по кількості перевезених вантажів – 1-е місце. Чисельність робітників та службовців Єкатеринінської залізниці росло дуже швидко, з 1884 по 1904 р. виросла більш ніж в 17 разів, а до кінця 1908 р. на дорозі працювала вже 55,8 тис. осіб. Що стосується заробітної плати, то в середньому вона становила 313 карбованців, однак розподілялася вона не рівномірно. Наприкінці 1905 р., наприклад, начальник служби керування одержував 875 крб., начальник залізниці - 1,5 тис. крб, а телеграфісти - 20-25 крб, кочегари й мастильники - 15-25, стрілочники - 10-15 крб. на місяць.

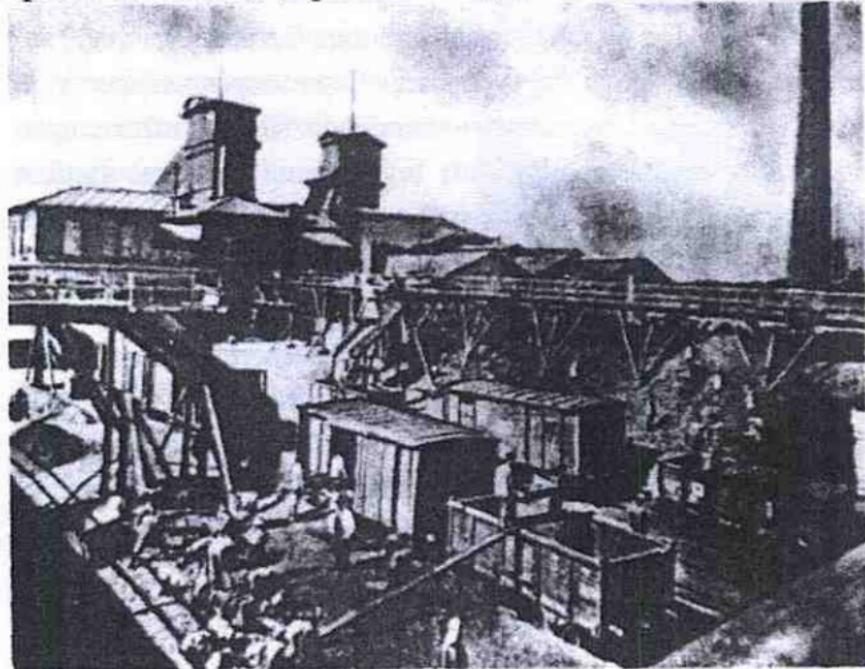
В 1886 р. у селі Зайцево-Микитино Бахмутського повіту налічувалося 623 дворів, у яких проживало 4298 чоловік. Околиці села виявилися багатими корисними копалинами: кам'яним вугіллям, залізною рудою та іншими. Ще в 1879 р. бахмутський міщанин Житомирський узяв в оренду у селян цього села ділянку землі, де добув 300 пудів руди, що відвіз на завод до Джона Юза. Однак вона виявилася низької якості, і її видобуток припинили.

На станції Микитівка, за даними перепису 1897 р., прожи-

вало близько 500 чоловік.

На ділянці землі, де зараз шахта "Комсомолець", у середині 60-х років XIX в. були розташовані кам'яновугільні шахти землевласника Фурсова, в 1889 р. їх у нього придбало "Товариство О.Ауэрбах і К°", а коли через 7 років було створено товариство "Ртутна справа Ауэрбах і Д°", то до нього перейшло й вугільне видобування.

В 1892 р. у районі нинішньої Залізної балки було побудовано рудник № 5 "Альберт" (зараз шахта ім. Леніна), названий по імені його хазяїна-підприємця, біля шахти незабаром з'явилося і робітниче селище (верхня колонія).

Рудник № 5 «Альберт» ТПРКП, початок ХХ ст.

В 1895 р., в 10 верстах на схід Горлівки, було відкрито ще один рудник, перші стволи якого – "Святий Андрій" і "Свята Олена" заклав італійський промисловець Чакки, але незабаром перепродав їх. Рудник узяло в оренду Государево-Байракське

товариство, засновниками якого були Н.Н.Глєбов, К.Ф.Медвенский і гірничий інженер Л.Г.Рабинович. До кінця позаминулого століття рудник перейшов у власність Анонімного товариства Государево-Байракських кам'яновугільних шахт, рудників і заводів, акціонерний і облігаційний капітал якого становив тоді 4 млн. карбованців.

Розробка земельних надр території, де зараз перебуває Горлівка, тривала прискореними темпами. Верстах у трьох від "Корсунської копі № 1" французькі підприємці заклали нову шахту - № 8 'Альфред", а на наступне літо розбагатілий підприємець Генріх Вінкер заклав у версті від шахти № 8 новий рудник № 9. Тут було налагоджено виробництво брикету, що поставлявся для військових кораблів Чорноморського флоту.

Поклади доломіту, виявлені неподалік від Микитівки, привернули увагу петербурзького підприємця Глебова, який в 1894 р. побудував тут невеликий завод по його виготовленню. Сирий доломіт добували в кар'єрі, який місцеві мешканці називали Гольмою.

У 1895-1897 рр. "Російсько-бельгійське акціонерне товариство" побудувало в Горлівці машинобудівний завод, на якому налагодили виробництво парових казанів, вуглеходіймальних машин, шахтних вентиляторів і іншого гірничорудного і металургійного обладнання. До кінця позаминулого сторіччя тільки в основних цехах цього підприємства працювало більше 800 осіб.

2.3. Початок видобутку ртуті в Микитівці

Одним із крупніших районів залягання, а пізніше і видобутку кіноварі – мінералу, що є носієм ртуті, є Микитівське родовище, розташоване в західній частині головної антикліналі – складці шарів гірських порід – Донбасу. Основоположником ртутної справи в цьому регіоні став Аркадій Васильович Міненков, блискучі знання якого й видатні здатності як гірського інженера спочатку дали про себе знати в кам'яновугільному виробництві.

Відкриття покладів кіноварі було зроблено ним зовсім випадково. Влітку 1879 р. він вів геодезичну зйомку в степу, і привернули його увагу знайдені незвичайні камені, що валялися поруч, із блискучими яскраво червоними вкрапленнями. Миненков звернувся за роз'ясненнями до місцевого населення і незабаром уже оглядав горбисті скupчення кам'яних уламків сірого й жовто-бурого піщанику. Сумнівів бути не могло, це була порода з великим змістом кіноварі, а, отже, і ртуті. Пізніше він писав: «По розповідям старожилів, місця ці, відомі за назвою «даконові камушки», були колись значно більше у височину й містили набагато більше великого каменю, що, у міру потреби, відбирається ними й багато років давав, таким чином, навколошнім жителям го-

A.V. Миненков

товий матеріал для будівель. І не тільки для себе, але, згодом, як наприклад, при будівлі Азовської залізниці, служив навіть предметом поставок великого каменю для будівель і більше дрібного для баласту, що цілком підтверджується тим, що й тепер можна побачити на вимості товарної платформи на станції Микитівка шматки піщанику із примазками й вкрапленнями кіноварі..."

Аркадій Миненков найуважнішим чином дослідив околиці й виявив на території в п'ять верст, між балками Сторчевою і Залізною, три родовища ртутних руд. Розвідницькі шурфи, виконані глибиною до п'яти сажнів, давала обнадійливі результати. А.В.Миненков переконався, що тут уже були спроби видобутку кіноварі для виплавки металу давніми рудокопами. Про це свідчили сліди давніх робіт у п'ятьох невеликих шахтах-ямах, глина яких доходила до 6-9 сажнів, тобто досягала ґрунтових вод. Були виявлені й ознаки виплавки руди. Незабаром вдалося знайти й речовинні підтвердження тому: в одній з ям знайшли два кам'яних молотки й ріг великої тварини, що, імовірно, використалося як кайлло. Гарно збережені на дні виробки шматки дуба були, треба думати, залишками підземного кріпління або полка, що використався для відбиття й видачі руди із шару нижнього горизонту. Є припущення, що ще скіфи, що кочували в степових просторах донецьких степів, були знайомі з нашою кіновар'ю й торгували нею із Давньою Грецією і навіть Римом.

Разом з розвідницькими роботами А.Миненковим проводився відбір та випробування зразків добутої руди із шурпу, пройденого у верхів'ях балки Сторчевої, четвертої в цьому місці. Зроблені шурфи в примітивному, на наш погляд, пристосованому вигляді – залізній реторті із трубчастим відводом, через шар холодної води дали 12,5% виходу металу.

Пошукові роботи переконали А.В.Міненкова в значній територіальній довжині й потужності Ртутного поля, а перевірка якості кіноварі дозволила зробити висновок про доцільність подальшої експлуатації цього родовища.

Однак, його відкриття не викликали в наукових і ділових колах ні ентузіазму, ні очікуваної підтримки. Тоді в "Південноросійському горному листку" з'явився ряд статей А.В.Міненкова, але визнання прийшло до нього набагато пізніше, коли за заслуги в гірничій промисловості його було обрано почесним членом суспільства штейгерів.

Для організації розробки відкритого Міненковим родовища були потрібні великі гроші, і інженер спробував створити товариство для будівництва рудника й заводу, і тим самим залучити капітали вугільних магнатів. Але тих відлякувала невідома для них справа, і лише деякі з них обіцяли виділити для цього заходу незначні суми, яких явно не вистачало для будівництва.

З вересня 1882 р. Міненков орендував у селян села Зайцево ділянку землі, а потім, з 1884 аж до 1912 р. - ще одну ділянку в 30 десятин, на яких і були виявлені поклади кіноварі. У договорі між зайцевськими селянами й А.Міненковим було обумовлено, що ні кому іншому Зайцевське суспільство не має права здавати цю ділянку на розробку, але самі селяни вільні добувати тут кам'яне вугілля, терновий і бутовий камінь та інші мінерали, виявлені А.В.Міненковим.

До видобутку руди приступати все-таки було не можна, тому що були відсутні необхідні кошти, тому на початку 1885 р. А.Міненков змушений був звернутися до впливового в гірничопромислових колах дворяніна - гірського інженера, дійсного статського радника у відставці А.А.Ауэрбаху, який на той час мав у своєму розпорядженні солідні гроші. Ауэрбах приї-

хав у Микитівку й особисто переконавшись у перспективності ртутного виробництва, почав зведення рудника, а також заводу й житла. Таким чином, в 1885 р. були закладені копальні № 1 і № 3.

Проходка цих копалень велася на глибині 7 і 14 сажнів, руда видавалася кінними воротками в баддях. З осені 1885 р. почалося будівництво капітальної шахти "Софія" глибиною в 20 сажнів, тут була встановлена 40-сильна парова машина для відкачки підземних вод і 50-сильна рудогрід'ємна машина. Була закладена і резервна шахта. Розрахунок вівся на річну виплавку 4 тис. пудів ртуті (блізько 65 т.), тобто на обсяг того металу, рівний тодішньому її ввозу з-за кордону.

Новий підприємець залучив до справи на паях власників цегельних заводів с. Зайцево, Нью-Йорка (Новгородське) братів Антоновичів з Кутейниковим, П. Діва. Брати Підковирові погодилися на поставку для житлових будинків черепиці. Заповзятість спритного Ауэрбаха викликала заслужені симпатії власників вільного капіталу, і незабаром виникло об'єднання "Товариство ртутного виробництва А. Ауэрбаха й Ко", куди першими внесли свої внески дружина впливового державного сановника А.А.Половцева, В.Я.Євдокимов, І.Ф.Досс і відомий адвокат-правознавець В.Д.Стасов.

На початку 1886 р. Ауэрбах і Міненков відправилися в гори Ідрія, що були в Австро-Угорщині (нині в Словенії), а потім у місто Альмаден, розташоване в Іспанії. Їх метою було ознайомлення із ртутним виробництвом у цих країнах. Удвох вони уважно вивчили всі ланки повного виробничого циклу, починаючи з гірських розробок до розливання ртуті і її відправлення споживачам. Після повернення із закордону, Ауэрбах і Міненков завершили складання проекту Микитівського рудника. Почалося його капітальне будівництво. Були найняті муляри,

теслі, грабарі, і проходка шахт пішла повним ходом. Одночасно велося будівництво заводу для сублімації ртути. Завод був найскладнішою спорудою у всьому комплексі, але незабаром дві відливні печі були вже готові до експлуатації.

Освячення нового підприємства було обставлено досить пишно й урочисто. Під звуки церковного хору на всіх шахтних копрах і заводських воротах були підняті ікони з ліками святих великомучеників. На плавильних печах відбувся молебень, після чого всім хто приймав участь в будівництві, милостиво піднесли по стопці горілки, а присутній при цьому святі публіці було роздано кілька кошиків з солодощами й бубликами. Нарешті, з 8-саженної витяжної труби пішов димок. Так, 14 грудня 1886 року, було уперше зроблено виплавку руди, отримана перша в Російській імперії ртуть.

Почався відлік історії Микитівського ртутного рудника, поруч із яким ще тривало будівництво. До 1888 р. працювали вже 3 печі, але ще в 1887 р. тут було добуто заповітні 4 тис. пудів ртути. До цього російські споживачі орієнтувалися переважно на іспанську ртуть, але незабаром внутрішній ринок Росії почав змінювати цю орієнтацію, і третина добутої ртути споживається у середині держави, а 65% експортувалися за кордон.

З 1886 по 1880 р. завод виплавив 42 тис. пудів цього металу, товариство одержало майже 761,5 тис. карб. прибутку. Вибійник тут за 10-12 годинний робочий день одержував на добу I карб. 20 копійок, вибірник породи - 35-65 копійок, а робітник ртутного заводу від 40 коп. - до I карб. 20 коп.

Замовниками ртути незабаром стало золотопромислове товариство, значна частина капіталів якого належала матері царюючого в той час монарха. Далі пішли заявки на метал від Російського товариства торгівлі аптекарськими товарами і вій-

ськового відомства.

В 1896 р. замість “Товариства...” затверджується акціонерне товариство, список якого очолили Половцева, Досс, чоловік і жінка Ауэрбах, їхній син Сергій, Евдокимов, Стасов та інші.

Фактично, хазяїном як і раніше залишився Ауэрбах, тому що його сімейство одержало 178 голосів з 425, у той час як будь-який інший акціонер, згідно Уставу, не міг володіти більше однієї десятої частини основного капіталу.

Рекордним по сублімації ртуті виявився 1897 р., коли було добуто 37,6 т. “срібної води”. Надалі, однак, справи пішли на спад, тому що керівники “Ртутної справи” захопилися вуглевидобутком. До того ж, на “Софії” відбулася пожежа, що істотно позначилося на виробництві ртутної руди. Криза початку ХХ ст. вразила і акціонерне товариство, але Ауэрбаху вдалося перебороти спад, хоча прибуток, отриманий на ртуті, “зідав” вугільний рудник, крім цього ще більших витрат вимагало будівництво коксобензольного заводу. Збитковими виявилися і московські торговельні склади вугілля. В 1897 р. звільнився зі служби керуючий А.Миненков, що теж відбилося на кількості видобутку ртуті. Критичної межі стан справ досяг в 1904 р.

Незважаючи на все це, можна твердо стверджувати, що з організацією ртутної справи в Горлівці Росія не тільки перестала скуповувати цей коштовний метал за кордоном, але й одержала можливість експортувати його в інші країни.

2.4. Національний склад населення

У складі населення Бахмутської провінції питома вага українців становила згідно з матеріалами різних переписів:

1719 р. - 66,2%,

1745 - 57,5%,

1764 р. - 75,4%,

1779 р. - 66,2%,

1850 р. - 72%.

У результаті ревізії, проведеної в 1858 р., в - Бахмутському повіті проживало 129536 чоловік, з яких українці становили 72,1%, росіяни - 19,1%, молдавани - 5,8%, євреї - 1,3%, поляки - 1,2%, 7 чоловік було німців.

Швидкий темп розвитку промисловості в Донецькому краї притягав сюди десятки й сотні тисяч селян і робітників на вугільні шахти, металургійні й машинобудівні заводи. Згідно з матеріалами вміщеними в "Південноросійському листку" за 1881 р. з 16 тис. шахтарів 87,5% прибило сюди з інших губерній.

В 1890 р. на шахтах Бахмутського повіту працювало майже 52% робітників, що прибили з інших губерній, і тільки 46% становило місцеве населення. Приблизно таке ж положення було й в інших повітах Донбасу. Українські селяни не прагнула працювати під землею, в основному, вони займалися хліборобством. У шахти ж опускалися, в основному, вихідці із центральних губерній Російської імперії (Орловської, Смоленської, Курської та ін.). Перший всеросійський перепис населення показав, що в Катеринославській губернії серед шахтарів було 63% росіян, у той час як українців лише 29,8%.